

Epäkonventionaalinen yleisesitys unionin oikeudesta ja sen soveltamisesta Suomessa

Aalto, Pekka

EU-oikeus Suomessa

Alma Insights 2025. 565 sivua.

Jo vakiintunut sanonta kuuluu: ”Kansalliset tuomarit ovat EU-tuomareita”.¹ Tällä tarkoitetaan sitä, että suurin osa unionin oikeuden soveltamisesta tapahtuu kansallisissa tuomioistuimissa. Kansallisilla tuomioistuimilla onkin keskeinen asema unionin oikeuteen sisältyvien oikeuksien toteutumisessa. Suomessa ei ole kuitenkaan tutkittu systemaattisesti sitä, miten kotimaiset tuomioistuimet soveltavat unionin oikeutta. Pekka Aallon uusi kirja EU-oikeus Suomessa täyttää tämän tutkimuksellisen aukon.

Aalto asettaa kirjan alussa (sivuilla 20–21) kolme tutkimuskysymystä: Mitä unionin tuomioistuin on lausunut EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden suhteesta? Miten ja millä aloilla unionin tuomioistuin on tulkinnut unionin oikeuslähteiden vaikutusta kansallisen soveltamisen osalta jäsenvaltioissa? Missä määrin ja miten suomalaiset tuomioistuimet ovat soveltaneet unionin oikeuslähteitä? Tarkastelu kohdistuu siis sekä unionin tuomioistuimen että suomalaisten tuomioistuimien ratkaisuihin. Unionin tuomioistuimen linjauksia selvitetään tietenkin tuomioistuimen omista tuomioista. Kolmanteen kysymykseen vastatakseen Aalto on puolestaan kerännyt laajan aineiston kotimaisia tuomioita, joissa on sovellettu unionin oikeutta. Osa näistä on tapauksia, joissa suomalainen tuomioistuin on esittänyt ennakkoratkaisupyynnön unionin tuomioistuimelle, ja osa taas tapauksia, joissa suomalainen tuomioistuin on tulkinnut unionin oikeutta omaehtoisesti. Aineistoon kuuluu tuomioita sekä korkeimmista oikeuksista että alemmista tuomioistuimista.

Aallon tavoitteena on ollut kirjoittaa ”käsikirja, eräänlainen opas oikeuskäytäntöön, johon on koottu paitsi tietoa [unionin oikeuden kansallisista] soveltamistilanteista oikeuslähtein ryhmiteltynä, myös tietoa aiempien ratkaisujen malleista” (sivulla 24). Kirjalla on siten sekä tutkimuksellisia että käsikirjamaisia ambitoita.

* *Tomi Tuominen*, OTT, apulaisprofessori, Lapin yliopisto.

1. Ks. esim. Pekka Pohjankoski, Eurooppalaisen oikeusvaltion etulinjassa: tuomarin ratkaisu EU-oikeudellisen ennakkoratkaisun pyytämistä. *Lakimies* 1/2021, s. 76–94, 76; Allan Rosas, Kansallinen tuomari EU-tuomarina, s. 545–568 teoksessa Kari Raulos – Pertti Välimäki – Timo Esko (toim.), *Da mihi facum, dabo tibi ius. Korkein oikeus 1809–2009. WSOYpro 2009* ja Leif Sevón, Kansallinen tuomari yhteisön tuomarina: prosessiautonomian periaate ja sen rajat. *Defensor Legis* 1/2003, s. 3–12.

Kirja koostuu yhdeksästä luvusta ja sisältää 501 tekstisivua. Johdantoa seuraa aiheeseen johdatteleva luku, jossa käydään läpi unionin oikeuden toimintalogiikan perusteita sekä unionin oikeuden ja kansallisen oikeuden välistä suhdetta. Tutuiksi tulevat niin unionin oikeuden oikeuslähteoppi, valtiosisäisiä oikeusvaikutuksia koskevat periaatteet, kuten tulkintavaikutus ja välitön oikeusvaikutus, kuin unionin oikeuden vaikutus kansallisten tuomioiden oikeusvoimaan. Yhtäältä on perusteltua, että aiheeseen johdatteleva luku on pidetty varsin tiiviinä, mutta toisaalta osa käsitellyistä teemoista jää nyt vain pintaraapaisun varaan. Epäilen, ettei lukija pysty yksistään tämän kirjan avulla pääsemään perille esimerkiksi unionin oikeuden vaikutuksesta kansallisten tuomioiden pysyvyyteen. Jokaisen luvun lopussa on kuitenkin kattava luettelo aiheeseen liittyvistä kotimaisista ja ulkomaisista perusteoksista, joiden kautta lukija voi syventyä aiheeseen lisää.

Luvut 3–8 on muodostettu unionin oikeuden oikeuslähteiden pohjalta kunkin luvun keskittyessä yhteen oikeuslähderyhmään: perussopimukset (3. luku), perusoikeuskirja (4. luku), kansainväliset sopimukset (5. luku), asetukset (6. luku), direktiivit (7. luku) ja muut oikeuslähteet (8. luku). Lukujen sisäinen rakenne on koherentti. Ensin Aalto esittelee kyseisen oikeuslähteen tulkintaa koskevaa uusinta unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä. Tältä osin vastataan kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Sen jälkeen luvuissa esitellään kyseisten unionin oikeuden normien soveltamista suomalaisissa tuomioistumissa. Näin vastataan kolmanteen tutkimuskysymykseen.

Perussopimuksia ja perusoikeuskirjaa koskevissa luvuissa käsitellään kyseisiä oikeudellisia instrumentteja kokonaisuudessaan. Kotimaisia tapauksia esitetään kaikista perussopimusten ja perusoikeuskirjan osista. Asetusten ja direktiivien osalta Aalto on joutunut tekemään karsintaa, sillä käsiteltäväksi ei tietenkään ole voitu ottaa kaikkia unionin asetuksia ja direktiivejä. Asetusten osalta käsiteltyjä temaattisia asiaryhmiä on 21, kun taas direktiivien osalta niitä on 22. Näihin temaattisiin kokonaisuuksiin kuuluvat esimerkiksi tavaroiden vapaa liikkuvuus, maatalous ja kalastus, kansainvälinen yksityisoikeus, kemikaalit, rakennerahastot, henkilötietojen suoja ja energia. En löytänyt kirjasta perustelua sille, miten nämä asiaryhmät on valittu, mutta oletettavasti perustelu on, että nämä ovat unionin oikeuden tunnetuimmat ja yleisimmin sovelletut asiaryhmät.

Unionin oikeuden soveltamista ja oikeusvaikutuksia koskevien periaatteiden näkökulmasta luvuissa keskitytään etusijaperiaatteen, suoran sovellettavuuden, välittömän oikeusvaikutuksen, tulkintavaikutuksen ja valtion vahingonkorvausvastuun periaatteisiin. Perusoikeuskirjan osalta käsitellään myös sen soveltamisalaa. Koska esitys perustuu unionin tuomioistuimen uusimpaan oikeuskäytäntöön, tarjoavat nämä kohdat uutta tietoa suurimmalle osalle lukijoista. Vaikka esitys on tältä osin melko suppeaa, on se toisaalta informatiivista ja sisäisesti johdonmukaista.

Lukujen jälkimmäiset, suomalaisen oikeuskäytäntöön keskittyvät osiot ovat kaiketi kirjan pääasiallista sisältöä, onhan teoksen nimi EU-oikeus Suomessa. Kotimaisia oikeustapauksia ei kuitenkaan analysoida mitenkään vaan ne tyydytään vain listaamaan. Suurimmasta osasta tapauksista on mainittu vain tapauksen tunnistetiedot ja tuomioistuimen itse ilmoittamat asiasanat. Joistain tapauksista on lisäksi esitetty tuomion tiivistelmä, kun taas toisista on otettu muutaman kappaleen pituisia suoria lainauksia kohdista, joista käy ilmi, miten kotimainen tuomioistuin on soveltanut unionin oikeutta.

Teoksen päättävä luku sisältää kokoavia huomioita ja yleisempiä havaintoja teoksessa käsiteltyjen tapausten pohjalta. Aalto esimerkiksi toteaa, ettei hänen lukemiensa suomalaisten tapausten perusteella suomalaisissa tuomioistuimissa ole esiintynyt ”suoranaisia ongelmatilanteita” (sivulla 493) unionin oikeuden soveltamisen osalta. Tällä hän tarkoittaa sitä, että suomalaiset tuomioistuimet, mukaan lukien korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus, ovat omaksuneet ja soveltaneet unionin oikeuden valtiosisäisiä oikeusvaikutuksia koskevia periaatteita eivätkä ole esimerkiksi lähteneet haastamaan jonkin unionin oikeuden normin pätevyyttä. Ennakkoratkaisupyynnöistä Aalto toteaa myös, että suomalaiset tuomioistuimet ovat aina noudattaneet unionin tuomioistuimelta saamaansa tulkintaohjetta. Tältäkin osin suomalaisten tuomioistuinten suhtautuminen unionin oikeuteen on ollut konformistinen.

Mielenkiintoinen ja nyt tavallaan tilastollisesti vahvistettu havainto on myös se, että suomalaiset tuomioistuimet argumentoivat yhä useammin unionin tuomioistuimen tuomioilla. Unionin tuomioistuimen tuomioista on tullut suomalaisten tuomioistuinten usein soveltamia oikeuslähteitä. Näin tietenkin tulee olla, sillä unionin tuomioistuin on ainoa instituutio, jonka toimivaltaan kuuluu määrittellä unionin oikeuteen sisältyvän normin oikea tulkinta. Unionin oikeuden oikeanlainen soveltaminen kansallisella tasolla edellyttää siis välttämättä sitä, että unionin normien tulkinta pohjataan unionin tuomioistuimen prejudiikaatteihin. Muutoin syntyisi kansallinen, ja siten vinoutunut, näkemys unionin oikeuden sisällöstä. Myös tämä havainto vahvistaa näkemystä, että suomalaisten tuomioistuinten suhtautuminen unionin oikeuteen on hyväksyvä.

Kirjan näkökulma, rakenne ja esitystapa ovat siinä määrin epäkonventionaalisia, että koen teoksen arvostelun haastavaksi. Varsinaisia vertailukohtia teokselle ei nimittäin nähdäkseni ole olemassa, ei ainakaan suomalaisessa perinteessä eikä siinä otoksessa kansainvälistä kirjallisuutta, jonka tunnen. Jos arvion lähtökohdaksi otetaan Aallon itsensä kirjalle asettama tavoite, pidän teosta onnistuneena. Siinä esitetään erittäin kattava otos kotimaisia tuomioistuinten ratkaisuita siitä näkökulmasta, miten unionin oikeutta on sovellettu Suomessa. Kirjassa luodun systematiikan takia lukijan on helppo löytää häntä kiinnostavaan tematiikkaan liittyviä tapauksia, joista hän voi sitten saada esimerkinomaisesti apua ratkaistavanaan olevaan asiaan.

Vaikka kirjan alussa on esitetty kolme tutkimuskysymystä, teos on kuitenkin enemmän käsikirja kuin varsinainen tutkimusmonografia. Kirjan lopussa esitetyt, edellä käsitellyt yleisemmät johtopäätökset kotimaisesta oikeuskäytännöstä ovat tutkimuksellisesti mielenkiintoisia, vaikkei kirjan varsinainen analyysi nyt kohdistukaan näiden seikkojen käsittelyyn. Myös teoksen kuvaileva ja toteava esitystapa viittaa pikemminkin käsikirjaan kuin tutkimukseen.

Ensimmäisellä lukemalla koin kirjan rakenteen ja itse asiassa myös valitun näkökulman hieman oudoksi. Luettuani kirjan uudestaan pienen tauon jälkeen huomasin, että vaikka kirjan näkökulma ja rakenne ovat toki epäkonventionaalisia, ovat ne kuitenkin täysin perusteltuja. Kirjan näkökulma ja rakenne tuntuivat oudoilta varmaankin juuri siksi, että olen oppinut oikeutta eri tavalla kuin kirjan kirjoittaja (ja hänen mielessään ollut juristin arkkityyppi). Olen oppinut unionin oikeutta ja suomalaista oikeutta yhtä aikaa enkä koskaan oppinut näkemään näitä kahta varsinaisesti erillisinä järjestelminä.

Tämä ei varmaankaan päde kaikkiin juristeihin. Näin ollen unionin oikeuden ja kansallisen oikeuden väliseen oikeuslähteopilliseen ja hierarkkiseen systematiikkaan perustuva esitystapa on perusteltu, jos se auttaa lukijoita ymmärtämään paremmin, miten unionin oikeutta tulisi ymmärtää ja soveltaa kansallisella tasolla. Oletukseni on, että kirja voi onnistua tässä.

Sain kirjasta monia ideoita ja käytännön esimerkkejä omaan opetustyöhöni. Näin ollen uskallan suositella sitä oikeustieteen opiskelijoille ja opettajille. Unionin oikeuden osaamisessa pidemmälle edenneelle juristille teos voi olla hyödyllinen nimenomaan informaatiolähteenä, sillä sen kautta saa helposti yleiskatsauksen uusimpaan oikeuskäytäntöön.

Tomi Tuominen